

ÂYETLERİN TEFSİRİNDE EBCED HESABININ KULLANIMI *

Using of Abjad Account in the Interpretation of Verses

İdris TÜZÜN^a

ÖZ

^a Öğr. Gör., Dr., Harran Üniversitesi,
Şanlıurfa / Türkiye,
idris.tuzun@gmail.com,
ORCID numarası:
0000-0002-3947-8912.

İslâm tarihinde tefsir ve ulûmu'l-Kur'ân müelliflerinden bazıları eserlerinde ebced hesabıyla sûre başlarındaki huruf-ı mukattaa'lardan bazı milletlerin hayatına dair bilgiler çıkarılabileceğine ihtimal vermişler, fakat kesin ve net bir şey söylememişlerdir. Konuyla ilgili nakledilen bir rivâyet senedinin zayıflığı yönünden tenkit edilmişse de, bu rivâyetin başka sahih bir senedi olduğu da tespit edilmiştir. Bazı âlimler ebcedle Kur'ân'dan bazı nükteler ve tarihi olaylara işaretler çıkarmışlardır. Ebcedle Kur'ân'dan bazı şeyler çıkarmaya bir kısım âlimler itiraz etmiş, fakat bunlar azınlıkta kalmıştır. Bu makalede âlimlerin ebced ve Kur'ân ilişkisi konusundaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mucize, Huruf-ı Mukattaa, Ebced, Cümmel Hesabı.*

ABSTRACT

Some commentators as well as authors dealing with the sciences of the Qur'an that became renowned throughout the history of Islam have reasoned that the characters called mukattaa at the beginning of the chapters of the Qur'an may carry some information about the lifetimes of some nations that can be extracted (inferred) by use of a special mathematical decoding algorithm called ebced. However, they have not said anything precise and clear. A narration based on the declarations of the Herald of Allah has been transmitted through time about this issue. Even though the evidence of this narration has been criticized due to its weakness, nevertheless it has been proven that there exists another authentic evidence of this narration. Some scholars of Islam has extracted (inferred) some subtle judgments and signs pointing to historical events, by using ebced. Only few other scholars of Islam has opposed to such inferences. In this article (paper), we have tried to clarify the views of the scholars of Islam on the relationship of the Qur'an and (validity of) the ebced algorithm.

Keywords: Mukattaa characters, Ebced, Juemmel calculation, Miracle.

GİRİŞ

Arap harflerinin her birine bir rakam verilerek oluşturulmuş sisteme “*Ebced Hesabı*”, diğer adıyla “*Cümmel Hesabı*” denilmiştir. Kaynaklarda harflere verilen değerlerin farklılığından dolayı “*el-cümmelü'l-kebir*”, “*el-cümmelü'l-ekber*”, “*el-cümmelü's-sagır*” ve “*el-cümmelü'l-asgar*” isimlerinde dört farklı cümmel hesabından bahsedilmiştir.¹ Bunlar içinde “*Asıl Ebced*” veya “*el-Cümmelü'l-Kebir*” denilen ve en çok kullanılan şekle göre harflere verilen rakamlar şöyledir:

Harfler	ن	م	ل	ك	ي	ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
Rakamlar	50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Harfler	غ	ظ	ض	ذ	خ	ث	ت	ش	ر	ق	ص	ف	ع	س
Rakamlar	1000	900	800	700	600	500	400	300	200	100	90	80	70	60

Ebced hesabı yüzyıllar boyunca kültürümüzün değişik alanlarında, tefsirde, tasavvufta, bilhassa Divân Edebiyatında, mimari eserlerde, fizikte, matematikte, astronomide, yıldızname adı verilen sihir gibi faaliyetlerde çokça kullanılmıştır.² Bazı âlimler ve mutasavvıflar ebced hesabıyla Kur’ân âyetlerinden bazı gizli nükteleri, geçmiş veya geleceğe dair bazı sırları çıkarmaya çalışmışlardır. Yirminci yüzyıla gelinceye kadar âlimlerin büyük çoğunluğu bu tür istinbatlara itiraz etmemişler, hatta içlerinde şeyhülislâmların, müftülerin olduğu pek çok âlim bunu kullanmıştır. Bununla beraber İbn Teymiyye gibi azınlıkta kalan bazı âlimler bu istinbatlara karşı çıkmıştır.

Son dönemlerde yapılan bazı akademik çalışmalarda ebced hesabıyla Kur’ân’dan bir şeyler çıkarmanın gayr-ı İslâmî olduğu iddia edilmiştir.³ Bu çalışmada ebcedi kabul eden veya reddeden âlimlerin görüşleri ele alınmaya çalışılarak konu vuzuha kavuşturulmaya çalışılacaktır. Konu daha çok tefsir ve ulûmü’l-Kur’ân merkezli ele alınacak, fakat bazen diğer kitaplarından da örnekler sunulacaktır.

1. HURÛF-I MUKATTAA VE EBCED HESABI

Kur’ân’ın 29 sûresinin başında “*Elif, Lam, Mim*”, “*Elif, Lam, Ra*” gibi mukattaa harfleri vardır. Bu harflerin ne manaya geldiği İslâm’ın ilk döneminden günümüze kadar merak konusu olmuştur. Bazı âlimler bu harflerin manasını ancak Allah’ın bildiğini, insanların bilemeyeceğini söylemişse de diğer âlimler bu görüşe karşı çıkarak anlaşılacak bir kelamla beşere hitap edilemeyeceğini, bunların manasının anlaşılabilirliğini savunmuşlardır. Anlaşılacağını savunan âlimler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), bu görüşlerden 21 adedini tefsirinde zikreder.⁴ Bu kaviller içinde sûrelerin başındaki hurûf-ı mukattaa’nın, milletlerin başına gelecek tarihi olaylara işaret eden şifreler olduğu ve bunun da cümmel hesabı denilen ebced hesabıyla bilineceği de yer almaktadır. Nitekim tâbiîn müfessirlerinden Ebu’l-Âliye de (ö. 90/709), hurûf-ı mukattaa hakkında “Bu harflerden her biri, birtakım milletlerin ayakta kalma müddetleri ve diğer bazı kavimlerin de ecelleri hakkındadır” demiştir.⁵ Aynı görüş tâbiînden Rebi b. Enes’den de nakledilmiştir.⁶ Bu görüş hakkında dil âlimlerinden İbn Faris (ö. 395/1004) “Bu görüş güzel, latif bir görüştür. Çünkü Allah peygamberine Furkan’ı (Hak ile batılı ayıran Kur’ân’ı)

¹ Mustafa Uzun, “*Ebced*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/69.

² Tafsilat için bkz: Uzun, “*Ebced*”, 10/69.; İsmail Yakıt, *Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1992), s. 40-61.

³ Bkz: Ramazan Yazıcı, *Bilgi Değeri Açısından Cebr Ve Ebced - Harfler Ve Rakamlar Metafizigi-*, Milet ve Nihal, 2004, s. 108, 111.; Abdülkerim Seber, *Cifir/Ebced Metodunun Kur’an Ayetlerine Tatbiki ve Ehl-i Beyt’le İlişkisi*, Marife, Yıl. 4, Sayı. 3, Kış, 2004, s. 235 – 267.; Metin Yurdagür, “*Cefr*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/215-218.

⁴ Fahreddin Râzî, *Tefsirü'l-Fahri'r-Râzî*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 1(2. cüz)/4 vd.

⁵ Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur’ân*, (Mekke: Mektebetu-Nizar Mustafa, 1998), 1/59.

⁶ Taberî, İbn Cerir, *Câmiu'l-beyân fi te’vili âyi'l-Kur’ân*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010), 1/173..

indirdi. Onda acıb nazımdan, faydalı ilimlerden ne varsa ona koydu. Onu bilen bildi, bilemeyen bilemedi.” demiştir.⁷

Müfessirlerden Taberî (ö. 310/922),⁸ İmam Mâturîdî (ö. 333/944),⁹ Sa’lebî (ö. 427/1035),¹⁰ Maverdî (ö. 450/1058),¹¹ Vâhidî (ö. 468/1075),¹² İbn Atiyye (ö. 541/1147),¹³ Fahreddin Râzî,¹⁴ İzz b. Abdüsselam (ö. 660/1262),¹⁵ Beydâvî (ö. 685/1286),¹⁶ Nizamüddin en-Nisaburî (ö.730/1329),¹⁷ Ebu Hayyân (ö. 745/1344),¹⁸ İbn Arafe (ö. 803/1401),¹⁹ Alûsî de (ö. 1270/1854)²⁰ bu ihtimali zikredenlerdendir. Hemen belirtelim ki, bu âlimler ebced hesabıyla bazı tarihi olaylar çıkarılabilir derken, bunun bir ihtimal ve bir görüş olduğunu zikretmişler, kesin bir ifade kullanmamışlardır. Sayısı pek fazla olmayan bazı âlimler de -örneğin İbn Teymiyye ve İbn Kesir- bu görüşü kabul etmeyip reddetmişlerdir.²¹

Taberî, hurûf-ı mukattaa’nın cümmele hesabıyla ilişkisi olduğunu söyleyen âlimlerin şu görüşlerini aktarmıştır: “Bazıları Hurûf-ı mukattaa’ya verilen diğer manalara muhalif olarak bunlar cümmele hesabının harfleridir demişlerdir. Onlar “hurûf-ı mukattaa’dan “*Elif, lam, mim*” diyen birinin sözünden, heceleme (tehecci) ve cümmele hesabından başka bir mana anlaşılacağını bilmiyoruz.” demişlerdir. Ve yine onlar “Allah’ın kullarına anlayamayacakları, kavrayamayacakları bir şekilde hitap etmesi doğru değildir. Durum böyle olduğuna göre Allah’ın “*Elif, lam, mim*” kavli zikrettiğimiz iki vecihden ancak bir vecihle anlaşılır. Bu iki vecihden biri batıldır. O da bu “*Elif, lam, mim*” kavlini [manası olmaksızın] hecelemenin murad olmasıdır. [Öyleyse] bundan muradın ikinci vecih olduğu sahîh ve sabit olur. O da [manası olan] cümmele hesabıdır.”²²

İmam Mâturîdî şöyle demiştir: “Cümmele hesabıyla (bu hurûf-ı mukattaa’nın) her harfinde insanların nazarında önemi büyük olan bir olaya remzî veya zımnî bir mana olması ihtimal dâhilindedir. Sonra bu harflerdeki remizden Allah’ın isim ve sıfatları, mahlûkata olan nimetleri veya bu ümmetin ne zaman sona ereceği veya imamlarının ve hükümdarlarının sayısı ve ümmetin yaşayacakları yerler çıkarılır. Bu ise gâyet derecede icazdır. Bilakis söz yerine remiz ile iktifa etmek, sözü genişçe ele almak yerine işaretle iktifa etmektir.”²³

İmam Vâhidî “Gördüğün gibi bu harflerin (manaları hakkında) ihtilaf vardır. Müfessirlerin önemli sözlerini burada zikrettim. Bu zikredilen tevillerin hepsinin bu harflere tevdi edilmiş, murad edilmiş manalar olduğunu söylemek uzak görülmez. Bu görüşler arasında çelişki yoktur. Çünkü bu harflerin Allah Teâlâ’nın isimlerinin anahtarları olması, onlarla Allah’ın yemin etmiş olmasına mani değildir. Yine onların Allah’ın peygamberine hususi olarak bildirdiği bir kavmin müddetine, bir kısım insanların da ecellerine işaret etmesine engel değildir.”²⁴ demiştir.

Fahreddin Râzî ise “Bu harfleri cümmele hesabına hamletmek insanlar tarafından bilinen adetlerdendir” demiştir.²⁵

İmam Taberî hurûf-ı mukattaa ile cümmele hesabı arasında ilişki olduğunu kabul eden âlimlerin görüşlerini aktardıktan sonra “Onlar bu sözlerine delil olarak şunu sunmuşlardır” diyerek aşağıdaki rivâyeti nakletmiştir:

Yahudi reislerinden Huyey b. Ahtab yahûdilerden bir cemaatla Rasûlullah’ın (s.a.v) yanına geldiler ve “Ey Muhammed! Sen Allah’ın sana indirdiği “*Elif, Lâm, Mîm. İşte bu kitap...*” âyetini okuduğunu hatırlıyor musun?” dediler. Rasûlullah (s.a.v) “Evet” dedi. Onlar “Bu âyeti sana Cebrâil Allah katından mı getirdi?” dediler. Rasûlullah (s.a.v) “Evet” dedi. Onlar, “Allah senden önce peygamberler göndermişti. Sen onların süresinin ve senin dışında onların ümmetinin süresinin ne kadar olduğunu bilmezsin” dediler. Huyey b. Ahtab beraberinde bulunanlara “Elif bir, Lâm, otuz, Mîm kırk, bunların toplamı ise yetmiş bir yıl yapar. Siz bu peygamberin dinine girecek misiniz, onun mülkünün ve ümmetinin süresi 71 yıldır”.

⁷ Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 2009), 1/127.

⁸ Taberî, 1/173.

⁹ Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Tevilatü’l-Kur’ân*, Tahkik, Ahmed Vanlıoğlu, (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 1/28, 29.

¹⁰ Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed, *el-Keşfu ve’l-beyan an tefsiru’l-Kur’ân*, (Cidde: Dâru’t-Tefsir, 2015), 3/21.

¹¹ Maverdî, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve’l-uyûn*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye), 1/64.

¹² Vâhidî, Ebû’l-Hasan, *Tefsiru’l-basit*, (İmadetu’l-Bahsi’l-İlmî, Camiatu’l-İmam Muhammed b. Suud), 2/24.

¹³ İbn Atiyye, el-Endülüsî, *el-Muharreru’l-veciz*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2011), 1/82.

¹⁴ Râzî, *Tefsir*, 1(cüz, 2)/8.

¹⁵ İzz b. Abdüsselam, *Tefsiru İzz b. Abdisselam*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996), 1/93.

¹⁶ Beydâvî, *Tefsiru’l-Beydâvî*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1999), 1/15.

¹⁷ Nisaburî, *Garâibu’l-Kur’ân ve Regâibu’l-Furkân*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1996), 1/132.

¹⁸ Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Bahru’l-muhit*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2001), 1/157.

¹⁹ İbn Arafe, Muhammed b. Muhammed, *Tefsiru İbn Arafe*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2008), 1/41.

²⁰ Âlûsî, Mahmud, *Rûhu’l-meânî*, (Dâru İhyâu’t-Turâsi’l Arabî), 1/102.

²¹ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, (Kahire: Dâru’l-Hadis, 2005), 1/114.

²² Taberî, 1/179.

²³ Maturidî, 1/371.

²⁴ Vâhidî, 2/25.

²⁵ Râzî, 1(2. cüz)/11.

Sonra Hz. Peygamber'e yöneldi ve "Ya Muhammed! Bundan başka âyetler de var mı?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) "Evet" deyince, "nedir o?" diye sordu. O da "*Elif, Lâm, Mîm, Sâd*" dedi. Bunun üzerine Huyey "Bu ondan daha ağır ve daha uzun. Elif bir, Lâm otuz, Mîm kırk Sâd'da yetmişdir. İşte bu da yüz otuz birdir".

Huyey daha sonra "Daha başka var mı?" diye sordu, Hz. Peygamber de "*Elif, Lâm, Râ*"nın olduğunu söyledi. Huyey bunun 231 ettiğini söyledikten sonra da başka var mı diye sordu. Hz. Peygamber "*Elif, Lâm, Mîm, Râ*" deyince Huyey bunun da 271 olduğunu söyledi, arkasından da "Senin durumun bize karmaşık göründü ya Muhammed, müddet olarak sana az mı yoksa çok mu verildiğini bilmiyoruz" dedi. Arkadaşlarına dönüp, "Kalkın gidelim!" dedi. Sonra Ebû Yâsir kardeşi Huyey b. Ahtab'a ve beraberindekilere dedi ki "Ne belli bunların hepsi de Muhammed için toplanmıştır, 71, 131, 231, 271 bütün bunlar 704 sene yapar". Onlar da "Onun durumu bize şüpheli göründü" dediler. Bazıları "*Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihdir*"²⁶ âyetlerinin bu Yahudiler hakkında nazil olduğunu iddia etmişlerdir.²⁷

İbn Kesir ve İmam Suyûtî Kelbî kanalıyla gelen bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemişlerse de²⁸ rivâyet başka kanallardan da nakledilmiştir. İmam Buhârî, bu rivâyeti *Tarihü'l-Kebir*'inde, Kelbî haricinde, Said b. Cubeyr ve İkrime'den²⁹ rivâyet etmiştir. *Tarihü'l-Kebir*'deki hadislerin tahririni yapan Muhammed b. Abdülkerim, bu rivâyetteki ravilerin sika olduğunu, yalnız senetteki ravilerden Zeyd b. Sabit'in mevlası hakkında bilgisi olmadığını söylemiştir.³⁰ Hâlbuki onun hakkında İbn Hacer, İbn Hibban'ın onu sikalar içinde zikrettiğini söylemektedir.³¹ Bu durum Buhârî'nin zikrettiği senedin sağlam olduğunu gösterir.

Ayrıca bu rivâyeti Yunus b. Bukeyr, *Megazi*'sinde Said b. Cubeyr'den³² İbnu'l-Münzir (ö. 318/930) tefsirinde İbn Cüreyc'den,³³ İbn İshak (ö. 151/768), Muhammed b. Ebi Umame b. Sehl b. Huneyf'den nakletmiştir.³⁴ İlk müfessirlerden Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ve Ferra (ö. 207/822), Âl-i İmrân Sûresinin 7. âyetini tefsir ederken Yahudilerin cümmel hesabıyla bu ümmetin müddetini anlamak istedikleri için bu âyetin nazil olduğunu söylemişlerdir.³⁵ Bu izahlar ilk dönemlerde bu rivâyetin meşhur olduğunu gösterir mahiyettedir. Ayrıca bu rivâyet yukarıda isimlerini saydığımız müfessirler tarafından tenkit edilmeksizin zikredildiği gibi, müfessirlerden Ebû'l-Leys Semerkandî (ö. 375/985),³⁶ Bagavî (ö. 516/1122),³⁷ Kurtubî (ö. 671/1272),³⁸ Hâzin (ö. 725/1324)³⁹ de rivâyeti nakletmiş fakat tenkit etmemişlerdir.

Dil âlimi Ezherî (ö. 370/980) "Bu rivâyet Allahu Teâlâ'nın ehl-i kitaba Muhammed'e (s.a.v) bir kitap indireceğini ve bu kitabın sûrelerinin başında hurûf-ı mukattaa olacağını vaad ettiğine bir emaredir" demiştir.⁴⁰

İbn Teymiyye, bu rivâyete itiraz ederek, rivâyetin Kelbî kanalıyla geldiğinden batıl olduğunu, ayrıca Yahudilerle ilgili hadisenin hicretin ilk yıllarında olduğunu, hâlbuki konuyla ilgili olarak indiği söylenen Âl-i İmrân Sûresinin baş tarafının Necrân Hıristiyanları ile ilgili müstefiz, mütevâtir olarak sonraları indiğini, cümmel hesabıyla âyetten ümmetin bekasına dair bir şey çıkarmaya delil olmadığını, bu konuda Peygamberimiz bir açıklama yapmadığına göre bu gibi konuları peygamberin bilmediğini iddia etmeye götüreceğini, bunun da batıl olduğunu iddia etmiştir.⁴¹

Yukarıda Kelbî rivâyeti üzerinde durduğumuzdan, burada İbn Teymiyye'nin diğer iddiaları üzerinde durmak istiyoruz:

İbn Teymiyye'nin dediği gibi Âl-i İmrân Sûresinin baş tarafından itibaren 80 âyetin Necrân ehli hakkında indiğine dair tâbiinden gelen bazı rivâyetler vardır.⁴² Fakat bu rivâyete aykırı olarak sûrenin başından 80. âyete kadar değişik âyetlerin farklı zamanlarda indiğini gösteren rivâyetler de bulunmaktadır. Örneğin sûrenin 12 ve 13. âyeti Bedir savaşından sonra Yahudiler

²⁶ Âl-i İmrân, 3/7.

²⁷ Taberî, 1/179; Suyuti, *Ed-Dürrü'l Mensûr*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993), 1/57.

²⁸ İbn Kesir, 1/114;

²⁹ Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, (Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniye.), 2/208.

³⁰ Muhammed b. Abdülkerim b. Ubeyd, *Tahricu'l-ehâdisi'l-merfuati'l-müsnedeti fi Kitabi't-Tarihi'l-Kebir*, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999), s. 900, 901.

³¹ İbn Hacer, *el-Askalanî, Tehzibu't-tehzib*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr,1984), 9/384.

³² Suyûtî, *Ed-Dürrü'l-Mensur*, 1/, (İbn İshak, Muhammed b. Ebi Muhammed, İkrime, Said b. Cübeyr, İbn Abbas, Cabir b. Reab'dan.)

³³ İbnu'l-Münzir, *Tefsiru İbni'l-Münzir*, (Dârü'l-Measir, 2002), 1/111.

³⁴ İbn Hişâm, *Siretu'n-Nebeviyye*, (Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1990), 2/188

³⁵ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, (Müessesetu't-Tarihu'l-Arabî, 2002), 1/264; Ferra, Ebû Zekeriya, *Meâni'l-Kur'ân*, (Alemu'l-Kütüb, 1983), 1/190.

³⁶ Ebû'l-Leys Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 1/247.

³⁷ Bagavî, *Tefsiru'l-Bagavî*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 1/214

³⁸ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2010), 2/391.

³⁹ Hâzin, Alaüddin Ali b. Muhammed, *Tefsiru'l-Hâzin*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 1/225.

⁴⁰ İbn Arafe, Muhammed b. Muhammed, *Tefsiru İbn Arafe*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008), 1/41.

⁴¹ İbn Teymiyye, *Mecmuu'l-fetâva*, (Dârü'l-Vefa, 2005), 17/215 vd.

⁴² Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, 2/141, 142.

hakkında indiği İbn Abbâs, Mücâhid ve İkrime'den rivâyet edilmiştir.⁴³ Bu rivâyetlere göre sûre, hicretten bir yıl sonra indirilmeye başlanmış olmalıdır. Konumuzla ilgili olan sûrenin 7. âyeti de muhtemelen bu sıralarda indirilmiştir. Bu farklı iki rivâyet çelişkili bir durum arz etmektedir. Tefsir âlimleri, bu ve benzeri durumlarda şöyle demişlerdir: “Sahâbe veya tâbiînin “şu âyet şu olay hakkında indi” derken, her zaman olay akabinde âyetin inmesini değil, âyetin muhtevasının o olayla ilişkisini kastetmişlerdir. Bu yüzden farklı âyetler hakkında birden fazla sebep-i nüzul nakledilmiştir.”⁴⁴ Aynı görüş İbn Teymiyye'den de nakledilmiştir.⁴⁵ Ayrıca âlimler eğer bir âyet hakkında iki sebep-i nüzul varsa ve ikisi de sahihse âyet iki defa nazil olmuş olabilir demişlerdir.⁴⁶ Bu ihtimalleri göz önüne aldığımızda üzerinde durduğumuz âyetin nakledenler tarafından değişik olaylarla ilişkilendirilmiş olması veya âyetin iki defa inmiş olması mümkündür diyerek rivâyetlerin arasını bulabiliriz. Bu yüzden âyetin sebebi nüzulü şudur, diğerleri yanlıştır iddiası doğru görünmemektedir.

Şâyet bu iki farklı rivâyetten birini tercih durumunda kalırsak, âyetlerin Bedir Savaşından sonra kısım kısım inmeye başladığı kanaatimizce tercihe şayan görünmektedir. Çünkü 80 küsur âyetin nazil olduğu tâbiinden yani olaya bizzat şahit olmayan kimselerden rivâyet edilmiştir.⁴⁷ Üstelik bu rivâyet hem sahâbilerden hem tâbiinden gelen daha sahih rivâyetlere muhaliftir. Nitekim İbn Kesir'de tefsirinde buna işaret ederek “Bu rivâyet mahfûz değildir” demiştir.⁴⁸ Bu sebeple sûrenin baş tarafındaki âyetlerin ilk dönemlerde değişik sebeplerle inmiş olması daha isabetli görünmektedir. Dolayısıyla İbn Teymiyye'nin “bu sûrenin baş tarafındaki âyetler çok sonraları nazil olmuştur ve bu konuya delil olamaz” sözü yanlıştır.

Hiz. Peygamberin bu konuda açıklama yapmaması İbn Teymiyye'nin iddia ettiği gibi onu bilmediği anlamına gelmez. Çünkü Hiz. Peygamberden nakledilen bazı rivâyetler onun kendine has bilgilerinin olduğunu ve bunları sahâbilere aktarmadığını göstermektedir. Örneğin Hiz. Peygamber sahâbilerle “Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız”⁴⁹ buyurmuştur. Müfessirlerin bir kısmı hurûf-ı mukattaa'dan bahsederken onların gizli ilimlerden ve Allah'ın sırlarından olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰ Elbette Allah bu sırları peygamberine açmıştır. Fakat bunlar hakkında Peygamberimizden hiç bir şey nakledilmemiştir. Dolayısıyla bahsinde bulunduğumuz konunun da Peygamberimiz tarafından bilinen fakat kendine has olduğu için başkalarına aktarmadığı bilgilerden olması mümkündür.

Hülâsa; âlimlerin hurûf-ı mukattaa hakkındaki görüşlerinden ve bahsi geçen rivâyetten yola çıkarak, Kur'ân ve sünnetin temel prensiplerine, akla, tarihi olaylara aykırı olmamak ve kesin bir dille konuşmamak şartıyla, ebcad hesabıyla Kur'ân'ın bazı âyetlerinden bazı olaylara işaretler çıkarmak, Kur'ân'ın gizli nüktelerinin izharı kabilinden olduğunu, bunların İslâm'a aykırı olmayacağını, söyleyebiliriz. Saydığımız şartlara uygun olan istihraçları kabul etmeyenler, Peygamberimizin “Ehl-i Kitâb'ı tasdik etmeyin, tezkib de etmeyin ve “Allah'a ve bize indirilene iman ettik”⁵¹ deyiniz!”⁵² hadisine binaen redde etmemelidir.

Burada şuna da değinmemiz gerekir: Ebcad şer'î bir delil değildir. Ebcadla çıkarılan manayı kimse kabul etmek mecburiyetinde değildir. Muhammed Hüseyin ez-Zehabî'nin işaret tefsir hakkında söyledikleri bu konu içinde geçerli denilebilir. Zehabî işaret tefsirini şartlarını izah ettikten sonra şöyle demektedir: “Bu şartlar işaret tefsirde bulunduğu takdirde makbuldür. Makbuldür demenin manası onu reddetmemek demektir, yoksa onu kabul etmek farzdır demek değildir. Reddetmemenin sebebi (bu şartları ihtiva eden işaret tefsirler) zahire münafî olmadığından, zorlama derecesinde bir anlam verilmediğinden, şer'î delillere münafî olmadığından veya muaraza etmediğinden dolayıdır. Onu kabul etmenin farz olmamasının sebebine gelince, bu tür tefsirler vicdâniyat kabilinden olduğu içindir. Vicdâniyat ise, bir delile veya burhana istinat etmez. Bu tür manaları sufi nefsinde hisseder, bu da onunla rabbi arasında bir sırdır. O, -başkalarını kabule zorlamaksızın- bu manaları kabul ederek, muktezasına göre amel edebilir.”⁵³

Buraya kadar müfessirlerin ebcad hesabıyla hurûf-ı mukattaa'dan bazı hakikatleri çıkarmaya cevaz verdikleri üzerinde durduk. Bir sonraki başlıkta başta sahâbiler olmak üzere, âlimlerin hurûf-ı mukattaa'dan çıkardığı nükteler üzerinde durmaya çalışacağız.

⁴³ Taberî, 3/120 vd.; İbn Kesir, *Tefsir*, 2/18. ; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 2/158.

⁴⁴ Zerkeşî, *Burhan*, 1/39; Suyûtî, *İtkan*, 1/109; Şah Veliyyullah Dihlevî, *el-Fevzî'l-kebir fi usûli't-tefsir*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), s. 49.

⁴⁵ Suyûtî, *İtkan*, 1/109.

⁴⁶ Suyûtî, *İtkan*, 1/115.

⁴⁷ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, 2/141, 142.

⁴⁸ İbn Kesir, 2/61.

⁴⁹ Müslim, *Küsûf*, Bab, 1, hn, 901.

⁵⁰ Râzî, 1(cüz, 2)/4.

⁵¹ Bakara, 2/136.

⁵² Buhârî, *Tefsir*, Bab, 11.

⁵³ Zehabî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirun*, (Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000), 2/280.

2. EBCED HESABIYLA HURÛF-I MUKATTAADAN ÇIKARILMIŞ NÜKTELER

Sahâbîler ve âlimler ebced hesabını mukattaa harflerine tatbik etmişlerse de, bunlarla ilgili rivâyetlerin çok fazla olduğu söylenemez. Tespit edebildiğimiz örnekler şunlardır:

Müfessir İbn Atiyye ve İsmail Hakkı Bursevî tefsirlerinde “Ali b. Ebi Talip (r.a)’ın bu sûrelerin başındaki harflerden fitne ve harplerle ilgili bilgiler çıkardığı rivâyet edilmiştir” demişlerdir.⁵⁴ Müfessir Âlûsî de, Ali (r.a)’ın Şûra Sûresinin ilk âyeti olan “*Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf*”dan, Hz. Muâviye ile savaşaacağını istihraç ettiğini zikreder.⁵⁵

Her ne kadar ebced hesabından bahsedilmiyor olsa da, şu rivâyette hurûf-ı mukattaa’nın gelecekteki olaylarla ilişkili olduğunu göstermektedir: Bir adam İbn-i Abbâs (ra)’ın yanına geldi. Huzeyfe b. Yeman’da oradaydı. Adam “Bana Allah’ın ‘*Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf*’⁵⁶ kelâmının tefsirini yap!” dedi. İbn Abbâs adamın sorusundan hoşlanmadı, sustu ve yüzünü başka tarafa çevirdi. Adam sorusunu üç defa tekrarladı. İbn Abbâs cevap vermedi. Huzeyfe adama şöyle dedi: “Bunu sana ben haber vereyim. Onun bundan niçin hoşlanmadığını biliyorum. Bu âyet İbn Abbâs’ın Ehl-i Beyt’inden Abdü’l-ilah veya Abdullah denilen bir zat hakkında nazil oldu. O şark nehirlerinden bir nehrin ikiye ayırdığı bir şehre yerleşecek. Allah onun mülkünü, devletinin ve müddetinin zail olmasına izin verdiği zaman onların üzerlerine geceleyin bir ateş salınacak. Sabahleyin sanki oradaki yerlerinde hiç bulunmamış gibi olacaklar.”⁵⁷

İslâm Tarihi müellifi, Asım Köksal bu rivâyeti aktardıktan sonra şöyle der: “Filvaki zamanımızda [1958 yılında] Abdü’l-ilah tarafından Bağdat’ta temsil edilen bu hanedanın bir gece General Kasım’ın yaptığı darbe ile yayılım ateşine tutularak hayat ve saltanatlarına son verildiği görülmüştür. Bu vakiada ashâb-ı kiramin müteşabih âyetlerin tefsirine ne kadar vakıf olduklarını göstermeğe kâfidir.”⁵⁸

Bazı âlimler Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin başındaki “*Elif, Lam, Mim*” harflerini şöyle izah etmişlerdir: “Ebced hesabıyla elif, 1; lam, 30; mim, 40’dır. Bunun manası “Allah birdir, Kur’ân’dan 30 cüzü Muhammed’e 40 yaşına erip, halka peygamber olarak gönderdiğinde indirmeye başladı.”⁵⁹

Müfessir Maverdî, Meryem Sûresinin başındaki hurûf-ı mukattaa’ı tefsir ederken görüşler içinde şunu da zikreder: “*Kef, Ha, Ya, Ayn, Sad*” harfleri cümmel hesabına göre “*La ilahe illallah*”ın tefsiridir. Çünkü “*Kef*” 20; “*Ha*”, 5; “*Ya*” 10; “*Ayn*, 70; “*Sad*” ise, 90’dır. (Bunların toplamı 195’dır.) “*La ilahe illallah*” kelime-i tevhidin ebcedi değeri de aynıdır.⁶⁰

Taha Sûresinin başında “*Ta Ha. Kur’ân’ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik*”⁶¹ buyrulur. Hurûf-ı mukattaa’dan olan “*Ta*” ve “*Ha*” harfleri hakkında müfessir Sa’lebi şöyle der: “(Ta)’nın değeri Cümmel hesabına göre 9, (Ha)’nın ise 5’tir. Bunların toplamı 14’tür. Dolayısıyla ilk iki âyetin manası “Ey dolunay (gibi olan)! Biz Kur’ân’ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik.” Şeklinde olması mümkündür.⁶²

Neml Sûresi Kur’ân’ın 27. Sûresidir ve âyet sayısı 93’tür. Bu ikisinin toplamı 120’dir. Bu sûrenin başında (*Ta-Sin*) hurûf-ı mukattaa’ları vardır. *Ti*, sûrede 27 defa, *Sin* ise, 93 defa geçer. Bu rakamlar sûrenin sıra sayısı ve âyet sayısına uygundur ve toplamı 120’dir. Ayrıca *نمل/Neml* kelimesinin ebcedi değeri de 120’dir.⁶³

Kaf Sûresi “*Kaf. Mecid (Şanlı) olan Kuran’a yemin olsun*”⁶⁴ âyetiyle başlar. “*Kaf*” harfi bu sûrede 57 defa geçer. “*Mecid*” “*مجدد*” kelimesinin ebcedi değeri de 57’dir. (Mim, 40; cim, 3; ya, 10; dal, 4: 57.)

⁵⁴ İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, 5/25.; İsmail Hakkı, *Rûhu'l-beyân*, 8/285.

⁵⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-meâni*, Dâru İhya’ut Turas’il Arabi, 1/102.

⁵⁶ Şura, 42/1.

⁵⁷ Taberî, *Tefsir*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010), 9/834.

⁵⁸ Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (İstanbul: Şamil yayınları, 1981), 11/210.

⁵⁹ Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-beyân fi makâsidi'l-Kur’ân*, (Mektebetu'l-Asriyye, 1992), 1/66.

⁶⁰ Maverdî, *Nuket ve'l-uyûn*, 3/352

⁶¹ Taha, 20/1, 2.

⁶² İbn Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 5/270.

⁶³ Bessam Nihad Cerrar, *El-Muktataf, min beyyinati'l-i'cazi'l-adedi*, (Filistin: Nun Lil'Ebhasati Ve Dirasati'l-Kur’ân, 2015), s. 81.

⁶⁴ Kaf, 50/1.

3. EBCED HARFLERİYLE BAZI NÜKTELER ÇIKARMA VEYA BAZI OLAYLARIN TARİHİNİ BULMA

Buraya kadar ebcad ve mukatta harfleri arasındaki ilişki üzerinde durduk. Bazı âlimler ebcadi Kur'ân'ın diğer âyetlerine de tatbik ederek bazı ilmi konuları veya tarihi olayları çıkarmışlardır. Bu bölümde ebcadla âyetlerden çıkarılan ilmi konuların ve tarihi olayların örnekleri üzerinde durulacaktır.

a. İlmî konular

Kadr Sûresinin tefsirinde, İbn Abbâs'dan (r.a) kadir gecesi hakkında şunlar nakledilmiştir: "Bu sûre, otuz kelimedir. Sûredeki "هـى" "O" kelimesi ise, yirmi yedinci kelimeyi teşkil etmektedir. (Dolayısıyla kadir gecesi 27. Gecedir.)" demiştir. Onun şöyle dediği de nakledilmiştir: "لَيْلَةُ الْقَدْرِ" "*Kadir gecesi*" tabiri dokuz harftir. Bu tabir, bu sûrede üç defa geçmektedir. Bunların toplamı yirmiyedi eder. (Dolayısıyla o gün kadir gecesi olması muhtemeldir.)"⁶⁵

Rivâyet olduğuna göre, Hz. Ömer, kadir gecesinin hangi gece olduğunu sahâbîlere sordu, sonra da İbn Abbâs'a dönerek, "Ey ilimler dalgıcı, bu konuya bir gir, dal!" dedi. Zeyd bin Sabit "Muhacirin çocukları burada bulunduruldu, fakat bizim (ensardan olan) çocuklarımız burada bulundurulmadı." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), "Her halde sen, bu sözünle İbn Abbâs'ın bir çocuk olduğunu söylemek istiyorsun. Fakat ne var ki, onda olan (ilim) sizde yoktur" dedi. İbn Abbâs söze şöyle girdi: "Allah'a en sevimli sayı, tek olan sayıdır. Tek olan sayıların en sevimlisi ise, yedidir" dedi. Sonra İbn Abbâs yedi kat göğü, yedi kat yeri, haftanın yedi gün oluşunu, cehennem yedi tabaka oluşunu, tavafin yedi defa oluşunu, yedi insan uzvunu zikrederek, bunların kadir gecesinin Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi olduğuna delil gösterdi.⁶⁶

İbn Abbâs'dan naklettiğimiz bu ifadeler ebcadla ilgili değildir, fakat Kur'ânî konuların bazı sayı ve rakamlarla ifade edilmesinden dolayı ebcadla yakından ilişkisi vardır.

Bedreddin Zerkeşi *el-Bûrhan fî Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde şöyle der: Kur'ân'da evvelkilerin ve sonrakilerin ilmi vardır. Allah'ın fehmattirdiği kimse için hiçbir şey yok ki, Kur'ân'dan çıkarmak mümkün olmasın. Hatta bazı âlimler Peygamberimiz (s.a.v)'in ömrünün 63 sene olacağını Munafikun Sûresi'nin son âyeti olan "*Bir nefsin eceli geldiğinde Allah onu ertelemez*"⁶⁷ âyetinden çıkarmışlardır. Çünkü bu Sûre 63. Sûredir.⁶⁸

Meryem Sûresinde İsa (a.s)'ın "*Ben, Allah'ın kuluym*" diye başlayıp "*Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün bana selam olsun.*"⁶⁹ Kavliyle biten kısma kadar olan kelimelerin sayısı 33'tür. Bunun İsa (a.s)'ın yeryüzünde kalacağı senelere işaret olduğu kabul edilmiştir.⁷⁰

Bir rivâyette "*Peygamberlerin sayısının 124 bin, onlardan 315'inin de resûl olduğu*"⁷¹ bildirilmiştir. Müfessir Ahmed Şirbinî (ö. 977/1570) şöyle der: Bazı âlimler "Muhammed" (محمد) kelimesinin ebcadi değerinden yola çıkarak 315 rakamını bulmuşlar ve bunun resullere işaret olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki: "Mim" harfi geniş olarak ele alındığında (م ي م) ebcadi değeri 90'dır. "*Muhammed*" kelimesinde üç mim olduğu için bunların değeri 270'dir. Ha'nın geniş halinin (ح) ebcadi değeri, 9, dal ise (دال) 35'dir. Bütün bunların toplamı ise (270+35+9) 314 eder. Bu rakam teker teker harflerden çıkarılan rakamdır. Muhammed ismi Peygamberimize delalet ettiğinden onu da saydığımızda rakam 315'e tamamlanmış olur.⁷²

Bazı âlimlerde cümmel-i sagir ile "*Muhammed*" kelimesinin ebcadi değerinden bütün peygamberlerin sayısı olan 124 bin rakamını çıkarmışlardır.⁷³

Tahir b. Aşur, Yahudi asıllı Abdülhak el-İslâmî, es-Sebtî denilen zatın "*el-Husamu'l-Mahmud fi'r-Reddi ale'l-Yehud*" adlı eserinde şöyle dediğini nakleder: "Aslı ibrance olup Tevrat'ta geçen (مادا مادا) "*Mâdâ, Mâdâ*" kelimesi cümmel hesabıyla "*Muhammed*" ismine işaret eder, çünkü "*Mâdâ, Mâdâ*" kelimesiyle "*Muhammed*" kelimesinin ebcadi değeri 92'dir."⁷⁴

Hadid Sûresi, Kur'ân'ın 57. Sûresidir. Aynı zamanda "الحديد" el-hadid" kelimesinin ebcadi değeri de 57'dir. Bu yönüyle sûrenin sırasıyla isminin ebcadi değeri uyuşmaktadır. Ayrıca elif-lam olmaksızın "*hadid*"in değeri 26'dır. Bu rakam da

⁶⁵ Râzî, 16/31

⁶⁶ Râzî, 16/31.

⁶⁷ Munafikun, 63/11.

⁶⁸ Zerkeşi, *el-Bûrhan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/116-117.

⁶⁹ Meryem, 19/30-33

⁷⁰ Zerkeşi, 2/116-117.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/178.

⁷² Ahmed Şerbinî, *Tefsiru'l-sıracu'l-munîr*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 4/42.

⁷³ Büceyremî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetu'l-habib ala Şerhi'l-Hatib*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 1/56.

⁷⁴ Tahir b. Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvîr*, 1/723.

kimyadaki demirin atom numarasıdır.⁷⁵ (Atom numarası atomun çekirdeğindeki proton sayısına göre verilmektedir.) Ayrıca hadid/demir kelimesi bu sûrenin 25. Âyetinde geçmektedir. Şafî mezhebine göre baştaki besmele bir âyet kabul edilirse demir kelimesinin 26. Âyette geçiyor denilebilir. Bir başka nüktede bu âyet dâhil olmak üzere sûrenin başından buraya kadar 26 “Allah” lafza-i celali geçmiş olmasıdır.

b. Tarihle ilgili konular

Bedreddin Zerkeşi, Mısır’da 702 yılında vukua gelen büyük zelzeleye (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ) “Arz (zelzeleyle) sallandığı vakit”⁷⁶ âyetinin işaret ettiğini söylemiştir. Âyetin başındaki (لَا) daki elifler 2, zel ise 700 olduğundan toplam 702’dir.⁷⁷

Bazı âlimler Rum Sûresinin ilk âyetlerinden ebced hesabıyla Kudüs’ün haçlılardan ne zaman kurtarılacağını bulmuşlardır. İmam Zerkeşi, bu konuda “Bazı büyük Arap âlimleri Kudüs’ün düşman elinden (haçlılardan) kurtuluş ve fethini cümmel hesabıyla Rûm Sûresinin başından çıkarmışlardır. Daha buna benzer başka şeyler de vardır” demiştir.⁷⁸

Elmalılı Hamdi Yazır tefsirinde şöyle diyor: Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhit* isimli tefsirinde şunu kaydetmiştir: Şeyh üstaz Ebu Cafer b. Zübeyr anlatırdı ki, Ebu'l-Hakem b. Berrecan, müslümanların Beyt-i Makdis'i (Kudüs'ü) fethedeceklerini “*Elif. Lâm. Mîm. Arapların bulunduğu bölgeye en yakın bir yerde Rumlar, yenildi. Onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.*”⁷⁹ ilâhî sözünden zaman ve günü belli olarak çıkarmıştı. Ve İbnü Berrecan kendisi fetih için tayin ettiği zamandan önce vefat etti. Vefatından bir zaman sonra da Müslümanlar onun tayin ettiği zamanda Kudüs'ü fethettiler. Anılan Ebu Cafer, bu Ebu'l-Hakem b. Berrecan'ın, Allah'ın kitabından çıkararak gayb olaylarına dair, birtakım şeylere vâkif olduğuna inanırdı. Muhyiddin Arabî de bu Kudüs fethi hakkındaki istihraçdan bahsetmiştir. Demek olur ki, âyette ancak Allah'ın dostlarına açıklanan daha başka işaretler de vardır. Alûsî, tefsirinde der ki: “Muhyiddin Arabî, Irakî ve diğerleri gibi irfan sahiplerinin, Kur'an'ı Kerim'den gayba ait bilgiler çıkardıkları meşhurdur”.⁸⁰

Bu konu Elmalılı'nın iktibas ettiği şekilde Ebu Hayyân el-Endülüsî'nin *Bahru'l-Muhit* tefsirinde,⁸¹ ayrıca Alûsî⁸² ve İsmail Hakkı Bursevî'nin tefsirlerinde⁸³ ve İmam Suyûtî'nin *İtkân*'ında geçmektedir.

Tasavvuf âleminde Şeyhu'l-Ekber lakabıyla anılan Muhyiddin Arabî de (ö. 638/1240) cümmel hesabıyla bazı gizli veya tarihi olaylara işaretler çıkarmıştır. Kaynaklarda “*ed-Dairetu'n-Numaniye fi'd-Devletü'l-Osmaniye*” veya “*eş-Şeceretu'n-Numaniye fi'd-Devletü'l-Osmaniye*” adlı bir risale ona nisbet edilmektedir. Bu risalesinde Muhyiddin Arabî kendisinden 70 yıl sonra kurulacak Osmanlı Devletine bilhassa Yavuz Sultan Selim'e işaretler etmiştir.⁸⁴ Bu risale İstanbul'da yazma eserlerin bulunduğu kütüphanelerde mevcuttur.⁸⁵

Muhyiddin Arabî, *Fütuhât*'ında 591 yılında Fas'da iken veli bir zatla tanıştığını anlatır. O günlerde Muvahhidin devletinin ordusu da Hıristiyanlarla savaşmak için Endülüs'e çıkmıştır. Tanıştığı veli zat Muhyiddin Arabî'ye “Bu ordu hakkında ne diyorsun, düşmanla yaptığı savaşı bu sene kazanacak mı, kazanmayacak mı?” diye sorar. O da “Siz ne diyorsunuz?” der. Bunun üzerine veli zât “Allah peygamberine indirdiği kitabında ona bu seneki fethi haber verdi ve müjde verdi. O da Allah'ın “*Biz sana açık bir fetih ihsan ettik*”⁸⁶ âyetidir.” der. Muhyiddin Arabî bu âyeti hesap ettiğini ve 591 sayısını bulduğunu söyler.⁸⁷ Neticede gerçekten ordu o yıl düşman karşısında muzaffer olur.

İsmail Hakkı Bursevî'de tefsirinde Şeyh Sadeddin Hamevî'nin Rum Sûresindeki (فِي أَدْنَى الْأَرْضِ) “*en yakın bir yerde*”⁸⁸ ifadesinden 800 yılında Timur'un Osmanlıları mağlup edeceği anlamını çıkardığını zikretmiştir.⁸⁹

⁷⁵ Bessam Nihad Cerrar, s. 75.

⁷⁶ Zilzâl, 99/1.

⁷⁷ Zerkeşi, *el-Bûrhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, 2/116-117. Ülkemizde de 17 Ağustos 1999'da, 7.4 şiddetinde deprem olduğunda halk arasında bunu 7. Surenin 4. Âyetinde “*Nice memlekeler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.*” âyetiyle ilişkilendirenler olmuştur.

⁷⁸ Zerkeşi, 2/116-117.

⁷⁹ Rum, 30/1, 3.

⁸⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, tsz), 6/241.

⁸¹ Ebû Hayyân, *Bahru'l-muhit*, 7/158.

⁸² Âlûsî, 21/20.

⁸³ İsmail Hakkı, 7/6.

⁸⁴ Cevdet Paşa, *Kasas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, (İstanbul: Bedir Yayınları, 1994), 2/498.

⁸⁵ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999), s. 146.

⁸⁶ Fetih, 48/1.

⁸⁷ Muhyiddin Arabî, *Fütühât-ı Mekkiyye*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 2004), 7/249.

⁸⁸ Rum, 30/3.

⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyan*, 7/3.

Elmalılı Hamdi Yazır, -isim zikretmeden Alûsî'den- naklen şöyle der: “Çok güzel bir tesadüftür ki “*Beldetin tayyibetun*”, “*Hoş bir belde*”⁹⁰ ifadesi ebced hesabıyla İstanbul'un fethine (hicri 857) tarih düşürülmüştür. Molla Câmî rahmetlinin bir hediyesi olmak üzere meşhurdur ve bilinmektedir.”⁹¹ Akşemseddin'in menkıbelerini yazan Emir Hüseyin Enisi'de, eserinde aynı âyete ve tarihe işaret etmiştir.⁹²

Fatih Sultan Mehmet, 878 senesinde Uzun Hasan'la yaptığı savaşta gelip gelmişti. Bu galibiyete (وينصرک الله نصرًا عزیزًا) “*Allah sana nazîrsiz bir muzaffariyyet ile yardım edecek*”⁹³ âyetinden 878 tarihini çıkarmışlardır.⁹⁴

Osmanlı şeyhülislâmlarından İbn Kemal'da, “*Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: "Yeryüzüne salih kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık.*”⁹⁵ âyetinden yola çıkarak, ebced hesabıyla Yavuz Sultan Selim'in, Mısır'ı hangi tarihte fethedeceğini bulmuştur. İbn Kemal'e göre âyetteki (لقد) 'in ebcedi değeri ile “*Selim*” (سليم) kelimesinin ebcedi değeri de 140'dır. Buna göre âyetin işareti *Selim*'dir. Âyetteki “*zikirden sonra*” ifadesindeki “*zikir*” (نکر) kelimesinin ebcedi değeri de 920'dir. Âyetteki “*Arz*”dan murad, “*Mısır*”; “*Salih kullar*”dan murad da cihad farzını yerine getiren, Hıristiyan ülkeleri fetheden Osmanlı askerleridir. Buna göre “920 yılından sonra Sultan Selim ordusuyla Mısır'ı fethedecek, oraya varis olacak” demektir.⁹⁶ Müfessir Alusî de “İbn Kemal'in “*And olsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da...*”⁹⁷ âyetinden, Mısır'ın Sultan Selim tarafından fethedileceğini çıkarması meşhurdur”⁹⁸ demiştir.

Buraya kadar ismi zikredilen âlimlerin ebced hesabıyla Kur'an'dan bazı nükteler veya tarihler çıkardıklarını görüyoruz. Bu âlimler -örneğin İbn Berrican, şeyhulislam İbn Kemal gibi şahıslar- Kur'an'dan yaptıkları istihraçlar yüzünden her hangi bir tenkide tabi tutulmamıştır. Bilhassa Muhyiddin Arabî vahdet-i vücud gibi bazı düşüncelerinden dolayı tenkit edilmişse de, ebcedle Kur'an'dan yaptığı istihraçlar yönünden bir tenkide tabi tutulmamıştır. Bu da geçmişteki âlimlerin büyük çoğunluğunun yapılan istihraçlara cevazı şeklinde anlaşılabilir.

4. EBCEDİ REDDEDENLER

Buraya kadarki iktibaslarımız bazı âlimlerin ebcedle Kur'an'dan nükteler çıkarmanın caiz olduğuna taraftar olduğunu göstermektedir. Bununla beraber bazı âlimler ebcedle yapılan istihraçlara itiraz ederek karşı çıkmışlardır. Tespit edebildiğimiz âlimler şunlardır; Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), İbn Hacer Askalânî (ö. 852/1449),⁹⁹ İbn Teymiyye¹⁰⁰ (ö. 728/1328), İbn Kesir¹⁰¹ (ö. 774/1373), Beydâvî,¹⁰² Zürkânî (ö. 1948), Tahir b. Aşur¹⁰³ (ö. 1973). Bu âlimler cümmele hesabıyla Kur'an'dan bazı nükteler çıkarmayı reddederken genellikle bu konuda Kur'an ve sünnette açık, net bir delilin olmadığını, bu konuda Kelbî kanalıyla gelen rivâyetin zayıf (İbn Teymiyye'ye göre batıl) olduğunu ve rivâyetin metninde bu konu için mesned olmadığını söylemişlerdir. Araştırmamızın başında bu itirazlarla ilgili konular üzerinde durmuştuk.

İbn Abbâs (r.a)'ın cümmele hesabıyla Kur'an'dan bir şeyler çıkarmaya cevaz vermediği iddia edilmişse de, kaynaklarda onun ebced hesabıyla sihir yapmaya cevaz vermediği görülmektedir.¹⁰⁴ Onun “Bir topluluk ebced hesabı yapıyor ve yıldızlara bakıyor. Bunu yapanların (dinden) bir nasibi olduğunu sanmıyorum”¹⁰⁵ dediği nakledilmiştir. Ayrıca yine İbn Abbâs, Hz. Peygamberin “*Kim nücûmdan/yıldızlardan bir ilim öğrenirse, o sihirden bir şube öğrenmiş demektir*” buyurduğunu rivâyet etmiştir.¹⁰⁶ Burada da görüleceği gibi, konu ebcedle Kur'an'dan gizli nükte çıkarmak değil, sihirle ilgilidir.

Bazı fıkıh âlimleri de ebcedin sihirde kullanılmasını kastederek “Harf ilmi haramdır” demiştir. Örneğin Hanefî âlimlerinden Alâeddin el-Haskefî'nin *ed-Dürü'l-Muhtâr* adlı eserinde felsefe, şa'beze, tencim, remil, tabiat ilimleri, sihir ve kehanetin haram olduğunu, ilmül-harf'inde bu kısımdan olduğunu söylemiştir. İbn Abidin (ö. 1252/1836) onun bu ifadelerini

⁹⁰ Sebe, 34/15.

⁹¹ Elmalılı Hamdi Yazır, 6/359.; Âlûsî, 22/126.

⁹² A. İhsan Yurt, *Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, (İstanbul: Fatih Yayınları, 1972), s. 58.

⁹³ Fetih, 48/3.

⁹⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniye*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), s. 124.

⁹⁵ Enbiya, 21/105.

⁹⁶ Tafsilat için bkz: Dr. Mustafa Kılıç, *İbn Kemal'in Mısır'ın Fethine Dair Bir Risale-i Acibesî*, Diyanet Dergisi, 1990, cilt, 26, sayı, 1, sayfa, 111 vd.

⁹⁷ Enbiya, 21/105

⁹⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/8.

⁹⁹ Suyûtî, *İtkân*, 3/700.

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, *Mecmuu'l-Fetava*, (Dâru'l-Vefa, 2005), 17/215 vd.

¹⁰¹ İbn Kesir, 1/114.

¹⁰² Beydâvî, *Tefsîrü'l-Beydâvî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 1/15.

¹⁰³ Tahir b. Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 1/723.

¹⁰⁴ Suyûtî, *İtkân*, 3/700.

¹⁰⁵ Abdurrezzak, *Musannefü Abdurrezzak*, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1403), 11/26, hn: 19805 (إن قوما يحسبون أبا جاد وينظرون في النجوم ولا أرى (لمن فعل ذلك من خلاق

¹⁰⁶ Beyhakî, *el-Câmi Li-Şuabi'l-İman*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 7/168, hn, 4832

şöyle şerh eder: “İlmü’l-harf’ten kasıt Kimyaya (simyaya) işaret olan (Kâf) olması mümkündür. Mal zayi etmek, faydalı olmayan bir şeyle iştigal etmek olduğu için bunun haramlığında şüphe yoktur. Veya bununla harfleri cem edip onlardan bazı hareketlere delil çıkarmak olması da mümkündür. Veya bununla vefkler veya benzer şeyler kullanarak yapılan harflerin sırlarından bahseden ilim de olabilir. Bununla tılsımlar kastediliyor da olabilir. “Lakkaani”nin şerhinde de geçtiği gibi, bu ilim sahiplerinin iddialarına göre tılsımlar, felek ve yıldızlarla ilişkisi olan birtakım hususî isimlerdir, onları, maden ve diğer cisimlerin üzerine yazarak, bu yazı neticesinde olayların akışıyla irtibatlı bir özellik (tesir) meydana gelir.”¹⁰⁷

İmam Suyûtî’nin de ebcedle Kur’ân’dan istinbatı reddettiği söylenmişse de, İmam Suyûtî *el-İtkân* adlı eserinde hem ebcedi kullananların sözlerini hem de reddedenlerin sözünü aktarmış, fakat kendi bu konuda net bir şey söylememiştir. *el-Eşbah ve’n-nezâir* adlı eserinde ise, ebcedin sihirde kullanılmasını haram saymıştır.¹⁰⁸

Yukarıda da bahsedildiği üzere bazı makalelerde “İslâm’da ebced yoktur” şeklinde kesin ve net ifadeler kullanılmıştır. Bu ifade muğlak bir ifadedir. Çünkü bu cümle “Kur’ân ve sünnette ebcedle ilgili açık ve net bir şey yoktur” manasına gelebildiği gibi, “Ebcedle Kur’ân’dan bazı manalar çıkarmak İslâm’ın kabul etmediği bir şeydir, haramdır” manasına da gelmektedir. Birinci anlam doğrudur. Fakat ikinci hüküm kanaatimizce yanlıştır. Burada “Eğer her hangi bir şey açıkça Kur’ân ve sünnette yoksa onun gayr-ı İslâmî olduğu niçin söylenemez?” sorusu akla gelebilir. Bu soruya şöyle cevap vermemiz mümkündür: Kur’ân ve sünnette açıkça olmayan fakat daha sonra İslâm kültürünün bir parçası olmuş pek çok şey vardır. Örneğin, minareler, hat sanatı bu konuda çarpıcı iki örnektir. Kur’ân ve sünnette ne minare ne de hat sanatıyla ilgili açık ve net bir şeyden söz etmek mümkün değildir. Fakat “Minareler gayr-ı İslâmîdir” veya “İslâm’da hat sanatı yoktur” demek mümkün değildir. Dolayısıyla ebcedin bir kısım âlimler tarafından kabul edilip Kur’ânî bazı sırların çıkarılmasında kullanılmalarını gayr-ı İslâmî kabul etmek kanaatimizde doğru değildir.

SONUÇ

Kur’ân Allah’ın son peygamberine indirdiği mucize kitaptır. O, belagat ve fesahat yönünden mucize olduğu gibi değişik yönlerden de mucizevi özellikler taşımaktadır. Örneğin onun gayb hükmünde olan geçmiş ve gelecekte bahsetmesi mucizevi özelliklerinden biridir. Kur’ân’ın gelecekle ilgili bahislerinin bir kısmı çok açık, bazıları ise kapalıdır. Bu kapalı olan kısımlar bazen Peygamberimiz, bazen de sahâbiler tarafından izah edilmiştir.

Müfessirlerin bir kısmı Kur’ân’ın 29 sûresinin başındaki hurûf-ı mukattaların gelecekle ilgili sırlar olabileceği, bunların ebced hesabıyla çözümlenmesinin ihtimal dâhilinde olduğunu söylemişlerdir. Buna delil olarak Yahudilerin Peygamberimizin huzurunda hurûf-ı mukattalara ebcedî değerleri tatbik ettiğiyle ilgili bir rivâyeti nakletmişlerdir. Ebcedin Kur’ân’a tatbik edilmesine itiraz eden âlimler bu rivâyetin zayıf olduğunu, zayıf olmasa bile bu rivâyetin ebcede delil olamayacağını savunmuşlardır. Yaptığımız araştırma neticesinde rivâyetin sahih olduğu görülmüştür.

Ebcedle Kur’ân’dan istinbatta bulunmayı caiz gören pek çok âlim hem mukattaa harflerinden hem de diğer âyetlerden pek çok gizli nükteleri veya tarihi olayları çıkarmıştır. Buna bazı âlimler itiraz etmişse de âlimlerin çoğunluğu bunu caiz kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

Abdurrezzak, es-San’ânî. *Musannefü Abdurrezzak*. Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1403.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ahmed Şirbinî. *Tefsiru’l-Sıraci’l-Munir*. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2004.

Ahmet Cevdet Paşa. *Belagat-ı Osmaniye*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Alûsî, Mahmud. *Ruhu’l Meani fî Tefsirü’l-Kur’âni’l-Azim ve’s-Seb’ul-Mesanî*. Beyrut: Daru İhya’ut-Turâs’il-Arabî, tsz.

Bagavî, Ebû Muhammed, Hüseyin b. Mes’ud, *Tefsiru’l-Bagavî*. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2010.

Bessam Nihad Cerrar, *El-Muktataf, min beyyinati’l-i’cazi’l-adedî*. Filistin: Nun Lil’Ebhasati Ve Dirasati’l-Kur’ân, 2015.

Beydâvî, Ömer b. Muhammed Eş-Şirâzî, el-Kâdî. *Tefsirü’l-Beydâvî*. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1999.

Beyhakî, Ebû Bekr, Ahmed b. Hüseyin. *el-Cami li-şuabi’l-iman*. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2003.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu’s-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

¹⁰⁷ İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtâr*, (Beyrut: Dârü’l-Fikr,1992), 1/45.

¹⁰⁸ Suyûtî, *el-Eşbah ve’n-Nezâir*, (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1403), s, 416, 417. *الرايع حرام كالفلسفة والشعبذة والتنجيم والرمل وعلوم الطبائعين* والسحر هذا مافي الروضة ودخل في الفلسفة المنطق (...)ومن هذا القسم علم الحرف صرح به الذهبي وغيره

- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *et-Tarihu'l-kebir*. Haydarabad: Dâiretu'l-Maârifî'l-Osmaniye, Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-Beyân*. İstanbul: Osmanlı Yayınları, tsz.
- Çakan, İsmail Lütfî. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınevi, 2008.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *el-Fevzû'l-kebir fi usûli't-tefsir*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî. *el-Bahru'l-muhit*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- Ebû'l-Leys Semerkandî. *Tefsiru's-Semerkandî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- Ferra, Ebû Zekerîya. *Meâni'l-Kur'ân*. Âlemu'l-Kütüb, 1983.
- Hâzin, Alaüddin Ali b. Muhammed. *Tefsiru'l-Hâzin*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- İşıklı, Emin. “*Âl-i İmrân Sûresi*”. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1998.
- İbn Abidin, *Reddu'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Arafe, Muhammed b. Muhammed. *Tefsiru İbn Arafe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Galip el-Endülüsî. *el-Muharreru'l-veciz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Lisânü'l-mizân*. Beyrut: Müesseseti li'l-Matbuat, 1986.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
- İbn Hişam. *Siretu'n-Nebeviyye*. Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1990.
- İbn Kesir. *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azim*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005.
- İbn Teymiyye. *el-Fetavâ'l-kübra*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987.
- İbn Teymiyye. *Mecmûu'l-fetâva*. Dâru'l-Vefa, 2005.
- İbnu'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim, en-Nisâburî. *Tefsiru İbni'l-Münzir*. Dâru'l-Meâsir, 2002.
- İz b. Abdüsselam. *Tefsiru İz b. Abdisselam*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1996.
- Kılıç, Mustafa. *İbn Kemal'in Mısır'ın Fethine Dair Bir Risale-i Acibesi*. Ankara: Diyanet Dergisi, 1990, cilt, 26, sayı, 1, sayfa, 111 vd.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Usulü*. Ankara: TDVY, 2006.
- Köksal, Asım. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınları, 1981.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. Tahkik: Ahmed Vanlıoğlu, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005.
- Maverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Muhammed b. Abdülkerim b. Ubeyd. *Tahricu'l-ehadisî'l-merfuati'l-müsnedeti fi kitabi't-Tarihi'l-Kebir*. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*. Müessesetu't-Tarihu'l-Arabî, 2002.
- Müttakî, el-Hindî, Alaüddin Ali b. Hüsameddin. *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. Beyrut: Müessetu'r-Risale, 1989.
- Nisaburî, Nizamüddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin. *Garâibu'l-Kur'ân ve regâibu'l-Furkân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996.
- Râzî, Fahreddin, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsiru Fahri'r-Râzî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed. *el-Keşfu ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân*. Cidde: Dâru't-Tefsir, 2015.
- Sıddık Hasan Han. *Fethu'l-beyân fi makâsidi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 1992.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *ed-Dürrü'l Mensûr fi't-tefsiri'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Mekke: Mektebetu-Nizar Mustafa, 1998.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *Tedribü'r-ravi*. Kahire: Darü'l Hadis, 2004.
- Taberî, Muhammed İbn Cerir. *Câmiu'l-beyân fi te'vili âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2010.

Tirmîzî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *Sünenu't-Tirmîzî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Uzun, Mustafa. “Ebcet”. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1994.

Vâhidî, Ebû'l-Hasan. *Tefsiru'l-basit*. Suudi Arabistan: İmadetu'l-Bahsi'l-İlmî, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, 1430.

Yakıt, İsmail. *Türk İslâm Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1992.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve arkadaşları. İstanbul: Azim Dağıtım, tsz.

Yurt, Ali İhsan. *Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Fatih Yayınları, 1972.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsir ve'l-müfessirün*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000.

Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Mektebetü'l-Asrıyye, 2009.

Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Menahilu'l-irfân fi Ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1995.